

Мирончук Н.М.,
кандидат педагогічних наук, доцент
Житомирського державного університету імені Івана Франка

ЗАВДАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Розглядаються деякі аспекти новітньої парадигми розвитку освіти, завданням якої є підготовка людини до діяльності в умовах глобальних криз. Визначено цілі, мотиви, форми, методи і засоби навчання, роль педагога в умовах постіндустріального суспільства. У цьому зв'язку наголошено на формуванні системи компетенцій, що відображають якість підготовки суб'єкта навчання відповідно до стандартів вищої освіти.

Ключові слова: вища освіта, освітня парадигма, якість, компетенція.

Рассматриваются некоторые аспекты новейшей парадигмы развития образования, задачей которой является подготовка человека к деятельности в условиях глобальных кризисов. Определены цели, мотивы, формы, методы и средства обучения, роль педагога в условиях постиндустриального общества. В этой связи внимание акцентировано на формировании системы компетенций, отражающих качество подготовки субъекта обучения в соответствии со стандартами высшего образования.

Ключевые слова: высшее образование, образовательная парадигма, качество, компетенция.

Some aspects of the modern paradigm of education, which aims to prepare human activity in conditions of global crises, are considered. The goals, motives, forms, methods and means of education, the role of the teacher in terms of post-industrial society are defined. The formation of a system of competencies that reflect the quality of the subject under study in higher education is emphasized.

Keywords: higher education, educational paradigm, quality, competence.

У сучасних соціокультурних умовах відбувається активний перехід до фундаментального інформаційного суспільства, орієнтованого на такі цінності, як наука, інтелект, культура, творчість, особистість. Є очевидною потреба осмислення нової освітньої концепції щодо „якості” освіти і навчання, оскільки високодинамічний соціокультурний прогрес у суспільному розвитку викликає швидке „старіння” конкретно-наукових і професійних знань, зумовлює необхідність перегляду поняттєво-категоріального і теоретичного фундаменту сучасної науки й адекватних їм навчальних дисциплін, які вивчаються у вищій школі.

У доповіді Міжнародної комісії „Освіта: Прихований скарб ХХІ століття” йдеться про те, що „освітній ідеал ХХІ століття радикально відрізняється від класичного ідеалу, заснованого на енциклопедичності знання” [7]. У цій же Доповіді підкреслюються особливості перспективної системи освіти, до якої потрібно віднести: фундаменталізацію освіти, яка повинна істотним чином підвищити її якість; випереджальний характер усієї системи освіти, її спрямованість на проблеми майбутньої постіндустріальної цивілізації; розвиток творчих здібностей людини; істотно більшу доступність системи реалізації творчого потенціалу для населення нашої планети шляхом широкого використання можливостей дистанційного навчання і самонавчання із застосуванням перспективних інформаційних і телекомунікаційних технологій.

Відмітними ознаками сучасного етапу суспільного розвитку є нестабільність економічних, політичних, соціальних, технологічних, правових і т.п. ситуацій; динамізм життя; технологічність життя; інноваційність у діяльності фахівців більшості професій; розуміння освіти не як готового знання, а як достоїнства особистості, засобу її життєвої самореалізації тощо. Динамічні зміни у сучасному глобалізованому світі визначили нові вимоги до рівня і якості освіти, змісту професійної підготовки і компетентностей фахівців. Нині національна вища освіта покликана формувати сучасну національну еліту, здатну забезпечити відтворення та розвиток інноваційного потенціалу економіки і демократизації суспільства. Суспільство потребує інтелектуально розвинених, моральних, творчих особистостей, здатних до співпраці, готових самостійно приймати рішення в ситуаціях вибору, для яких характерними рисами є мобільність, конструктивність, толерантність, готовність до діалогу, відповідальність за себе, сім'ю, державу.

Як зазначено в проекті Концепції розвитку освіти України на 2015-2025 років, “освіта має перетворитися на ефективний важіль економіки знань, на інноваційне середовище, в якому учні й студенти набувають навички і вміння самостійно опановувати знання упродовж життя та застосовувати це знання у практичній діяльності. Освіта має продукувати індивідів, здатних забезпечити прискорене економічне зростання і культурний розвиток країни, свідомих, суспільно активних громадян, конкурентоспроможних на європейському і світових ринках праці. ... Реалізація цих єдиних для всієї освіти завдань має здійснюватися різними шляхами – через розмаїття освітніх інституцій, форм і методів навчання, запровадження сучасного менеджменту” [2, с.3-4].

Глибокому осмисленню сучасних стратегій розвитку вищої освіти присвячені дослідження відомих філософів, педагогів, психологів (А. Алексюка, В. Андрущенко, І. Беха, В. Бондаря, О. Долженко, В. Ляудиса, М. Розова, В. Розіна та ін.). Проблема вдосконалення змісту підготовки майбутніх фахівців розкривається в науково-методичній літературі низкою вчених, зокрема В. Андрущенко, С. Гончаренком, С. Артюхом, В. Беспальком, І. Лернером, Я. Болюбашем та ін. Ідеї та результати їхніх досліджень слугують теоретико-методологічним і науково-методичним підґрунтям для організації навчально-виховного процесу у вищих освітніх установах.

У статті ставимо за мету визначити завдання та зміст професійної підготовки сучасного фахівця в системі вищої освіти.

Аналізуючи процеси світового рівня, які впливають на ціннісний контекст епохи й зумовлюють зміни внутрідержавного характеру, В. Андрущенко наголошує на формуванні новітньої парадигми розвитку освіти, згідно якої треба готувати нові покоління, навчати і виховувати відповідно до суспільного ідеалу, сформованого кращими представниками української мислячої еліти, утверджувати гідний спосіб життя, розвивати власну культуру, вибудовувати нові відносини між собою та іншими народами світу.

„Освітній процес при цьому, як наголошує філософ, має віддзеркалювати реальний характер життєвого процесу, його суперечності, негаразди, позитивні й негативні тони і відтінки. Дитина, що навчається, має бути зорієнтована в тому, що вона побачить за межами школи, з якою реальністю їй треба буде мати справу, коли вона вступить у самостійне життя. Вона повинна бути готовою до подолання труднощів, що зустрінуться на її шляху. Разом з тим, школа, система освіти мають бути романтичними в тому розумінні, щоб дитина не відривалась від ідеалу, вірила у прекрасне, надіялась на добро і прагнула до любові” [1, с. 9-10].

Роль освіти у суспільстві полягає не лише в ретрансляції знань і соціального досвіду із покоління в покоління, але й у тому, щоб готувати людину до діяльності в умовах біфуркацій і невизначеності, до вміння виходити із різноманітних глобальних криз та катастроф, долати які можна не застарілими, а лише випереджаючими знаннями і системними діями. Тому мета освітньої підготовки – людська самореалізація за умови одночасного взаєморозвитку людини й оточуючого середовища, формування “цілісної людини”, людини нової світоглядної орієнтації, яка, за словами П. Сауха, здатна керувати подіями (цілим) шляхом впливу на їх критичні точки, постійно контролювати і змінювати співвідношення власного актуалізованого ресурсу

(засвоєння нових знань, навичок, умінь, уподобань, норм поведінки тощо) та потенційних можливостей, які існують у її свідомості у вигляді інтуїтивних інтенцій, латентних процесів неортодоксальних уявлень, нетрадиційних ідей, перспективних міркувань і прогнозів відповідно до контексту подій [6, с. 64-70].

Викликом часу є концепт людиноцентризму, сутність якого, як зазначає В. Кремень, – “*готувати* людину, і перш за все через освіту, до реального життя, до майбутнього, яке вже з нами, конкретизувати її знання” [3, с. 32]. За свідченням В. Андрущенка, філософське підґрунтя навчально-виховного процесу складають принципи пріоритету людини як особистості, свободи вибору цінностей, реалізації можливостей саморозвитку, єдності національних та загальнолюдських інтересів, системності, взаємозв’язку теорії та практики, гуманітарного і природничого знання; навчальний процес здійснюється на основі плюральної методології соціального пізнання, факторного аналізу суспільних явищ, усвідомлення цивілізаційної єдності людської історії, толерантності у взаємодії народів і культур, дискурсної форми (технології) організації навчання та виховання особистості [1].

Зміна освітніх парадигм призвела до змін щодо цілей освіти, її мотивів, норм, форм, методів, засобів навчання, ролі педагога. Це достатньо повно ілюструє здійснений А. Новиковим [5] порівняльний аналіз компонентів освітніх парадигм індустріального і постіндустріального суспільства (див. табл. 1).

Таблиця 1

Зміна освітніх парадигм

<i>Компоненти парадигм</i>	<i>Індустріальне суспільство</i>	<i>Постіндустріальне суспільство</i>
Цінності	- навчання для суспільного виробництва.	- навчання для самореалізації в житті, для особистої кар'єри.
Мотиви	- навчання учнів (студентів) як обов'язок; - діяльність педагога як виконання професійного обов'язку.	- зацікавленість учнів (студентів) навчанням, задоволення від досягнення результатів; - зацікавленість педагога в розвитку суб'єктів навчання, задоволення від спілкування з ними.
Норми	- відповідальність за навчання учнів (студентів несе педагог; - авторитет педагога підтримується завдяки дистанції, вимога дотримання суб'єктами навчання дисципліни і вияву старанності.	- молодь, яка навчається, несе відповідальність за своє навчання; - авторитет педагога створюється завдяки його особистісним якостям.
Цілі	- спрямованість навчання на набуття наукових знань; - набуття знань на все життя.	- спрямованість навчання на оволодіння компетенціями (навчальними, соціальними, громадянськими, професійними і т.п.); - навчання упродовж усього життя.
Позиції учасників навчального процесу	- педагог передає знання; - педагог над суб'єктами навчання й попереду них.	- педагог створює умови для самостійного навчання; - педагог разом з тими, хто навчається, позаду них, взаємопартнерство.
Форми і методи	- ієрархічний і авторитарний методи; - стабільна структура навчальних дисциплін; - стабільні форми організації навчального процесу; - акцент на аудиторні заняття під керівництвом педагога.	- демократичний і егалітарний (передбачає рівність) методи; - динамічна структура навчальних дисциплін; - динамічні форми організації навчального процесу; - акцент на самостійну роботу тих, хто навчається.
Засоби	- основним засобом навчання є навчальна книга.	- навчальна книга доповнюється потужними ресурсами інформаційно-телекомунікаційних систем і ЗМІ.
Контроль і оцінка	- контроль і оцінка здійснюються переважно педагогом.	- акцент на самоконтроль і самооцінку тих, хто навчається.

Такий аналіз ілюструє завдання сучасного освітнього процесу, що потребує його повної реконструкції – модернізації змісту, форм, методів, активної перебудови навчально-виховного процесу на засадах інформаційних технологій та мовних стратегій, розробки й упровадження інтегративних курсів та лекторіїв, підвищення ролі самостійної роботи студентів та навчальної практики.

У Національній доктрині розвитку освіти України серед основних завдань формування особистості виділяється необхідність набуття компетентностей. У Законі України „Про вищу освіту” (2014) зазначено, що якість вищої освіти – рівень здобутих особою знань, умінь, навичок, що відображає її компетентність відповідно до стандартів вищої освіти. Компетентна в певній сфері людина має відповідні знання та здібності, що дозволяють їй обґрунтовано судити про цю сферу й ефективно діяти в ній. Аналіз тлумачень цього поняття у науковій

літературі дозволяє констатувати, що педагогічна компетентність є системою наукових знань, інтелектуальних і практичних умінь і навичок, особистісних якостей і утворень, які за достатньої мотивації та високого рівня професійності психічних процесів забезпечують самореалізацію, самозбереження та самовдосконалення особистості педагога в процесі професійної діяльності.

Одним із ключових моментів оцінки якості знань є результати формування системи компетенцій. Поняття компетенцій, запропоноване в європейському проекті TUNING, включає знання й розуміння (теоретичне знання академічної галузі, здатність знати й розуміти), знання як діяти (практичне й оперативне застосування знань до конкретних ситуацій), знання як бути (цінності як невід'ємна частина способу сприйняття й життя з іншими в соціальному контексті)". Поняття "компетенція" включає не тільки когнітивну й операційно-технологічну складові, але й мотиваційну, етичну, соціальну, поведінкову сторони (результати освіти, знання, уміння, систему ціннісних орієнтацій) [4].

Загальними ключовими компетенціями, якими повинен володіти кожен європеець, є: компетенція в галузі рідної мови; компетенція в сфері іноземних мов; математична та фундаментальна природничо-наукова та технічна компетенції; комп'ютерна компетенція; навчальна компетенція; міжособистісна, міжкультурна та соціальна компетенції, а також громадянська компетенція; компетенція підприємництва; культурна компетенція. Ці компетенції, як зазначено в [4], підтримуються певними здатностями, до яких зараховуються у всіх життєвих областях такі необхідні аспекти, як критичне мислення, креативність, "європейський вимір" і активна життєва позиція. Окрім названих, варто додати здатність сучасного фахівця до критичної оцінки свого життєвого та професійного досвіду, свідомого вибору шляхів та методів удосконалення своїх особистих і професійних якостей.

Для кожного освітнього кваліфікаційного рівня підготовки фахівців (бакалавра, спеціаліста, магістра) для кожного напрямку підготовки фахівців, для кожної кваліфікації розробляється галузевий стандарт вищої освіти, який має три розділи: 1) освітньо-кваліфікаційну характеристику (ОКХ): містить вимоги до професійних якостей, знань та умінь людини, яка отримує певний освітній рівень (базову, вищу чи повну вищу освіту); 2) освітньо-професійну програму (ОПП), якою визначається зміст підготовки фахівців певних освітньо-кваліфікаційних рівнів. ОПП передбачає перелік нормативних та вибіркокових дисциплін, засвоєння яких здійснюється відповідно до структурно логічної схеми – науково і методично обґрунтованої послідовності їх вивчення; 3) засоби діагностики якості вищої освіти.

Відповідність якості підготовки випускника вимогам галузевого стандарту вищої освіти має визначатися його компетенціями. У Листі МОН від 31.07.2008 р. N 1/9484 щодо нормативно-методичного забезпечення розроблення галузевих стандартів вищої освіти визначено зміст соціальноособистісних, загальнонаукових, інструментальних та професійних компетенцій [4].

Так *компетенції соціальноособистісні* передбачають: розуміння та сприйняття етичних норм поведінки відносно інших людей і відносно природи (принципи біоетики); розуміння необхідності та дотримання норм здорового способу життя; здатність учитися; здатність до критики й самокритики; креативність, здатність до системного мислення адаптивність і комунікабельність; наполегливість у досягненні мети; турбота про якість виконуваної роботи; толерантність; екологічна грамотність.

До *загальнонаукових компетенцій* входять: базові уявлення про основи філософії, психології, педагогіки, що сприяють розвитку загальної культури й соціалізації особистості, схильності до етичних цінностей, знання вітчизняної історії, економіки й права, розуміння причинно-наслідкових зв'язків розвитку суспільства й уміння їх використовувати в професійній і соціальній діяльності; базові знання фундаментальних розділів математики, в обсязі, необхідному для володіння математичним апаратом відповідної галузі знань, здатність використовувати математичні методи в обраній професії; базові знання в галузі інформатики й сучасних інформаційних технологій; навички використання програмних засобів і навички роботи в комп'ютерних мережах, уміння створювати бази даних і використовувати інтернет-

ресурси; базові знання фундаментальних наук в обсязі, необхідному для освоєння загальнопрофесійних дисциплін; базові знання в галузі, необхідні для освоєння загальнопрофесійних дисциплін.

Інструментальні компетенції передбачають: здатність до письмової й усної комунікації рідною мовою; знання іншої мови (мов); навички роботи з комп'ютером; навички управління інформацією; дослідницькі навички.

Професійні компетенції можуть мати узагальнений характер, притаманний професіоналу (фахівцю) загалом або з певного класу (підкласу, групи) професій, а також визначаються вимогами конкретних професійних стандартів певної професії або (в разі їх відсутності) експертним шляхом за пропозиціями відповідних робочих груп на основі європейських аналогів та кваліфікаційною характеристикою професії працівника (за ДКХПП або запропонованою та узгодженою з МПСП) [4].

Компетентності визначають ті знання, вміння, здатності, які обумовлюють зміст професійної підготовки фахівця у вищому навчальному закладі. Відповідно до визначених завдань формується зміст підготовки фахівця.

Варто наголосити також на тому, що вища школа завжди відігравала роль вихователя інтелігенції, творчої особистості, здатної відтворювати, перетворювати соціальний досвід, створювати нові знання, формувати уміння і навички. Тому в процесі підготовки майбутнього фахівця слід формувати такі професійно значущі знання та вміння, які забезпечать професійну мобільність і стійкість, здатність вирішувати нестандартні ситуації професійної діяльності.

У формуванні творчої, професійно мобільної особистості вирішальну роль відіграє не лише зміст освіти, але також і освітньо-виховне середовище вищих навчальних закладів, організація освітнього процесу, освітньо-виховні технології, включаючи самостійну роботу студентів, науково-дослідна діяльність, практична підготовка майбутніх фахівців, що має бути предметом подальшого науково-педагогічного аналізу.

Література

1. Андрущенко В. Філософія освіти ХХІ століття : у пошуках перспективи / Віктор Андрущенко // Філософія освіти. – 2006. – № 1(3). – С.6-12.
2. Концепція розвитку освіти на період 2015-2025 років (проект) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/ua/messages/39066-mon-proponue-na-gromadske-obgovorennya-proekt-kontseptsiyi-rozvitku-osviti-ukrayini-na-period-20152025-rokiv>
3. Кремень В.Г. Модернізація освіти в контексті інноваційних тенденцій розвитку суспільства / Кремень В.Г.// Проблеми освіти у Польщі та Україні в контексті процесів глобалізації та євроінтеграції: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конференції, 22-24 квітня, 2009 р., Київ-Житомир / за ред. В. Кременя, Т. Левовицького, С. Сисоєвої. – К.: КІМ, 2009. – С. 24-36.
4. Лист МОН від 31.07.2008 р. N 1/9484 щодо нормативно-методичного забезпечення розроблення галузевих стандартів вищої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elib.crimea.edu/zakon/list484.pdf>
5. Новиков А.М. От школы знаний к технологической школе [Электронный ресурс] / Новиков А.М. – Режим доступа: http://www.anovikov.ru/artikle/sh_zt.htm
6. Саух П.Ю. Новый образ освіти в контексті ідей сталого розвитку суспільства / Саух П.Ю. // Проблеми освіти у Польщі та Україні в контексті процесів глобалізації та євроінтеграції: зб. матеріал. Міжнар. наук.-практ. конф., 22-24 квітня, 2009 р., Київ-Житомир / за ред. В. Кременя, Т. Левовицького, С. Сисоєвої. – К., 2009. – С. 63-74.
7. Сучасна українська освіта в контексті перспектив світового розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.google.com.ua/search?sourceid=chrome&ie=UTF-8&q>